

CSIZMADY ADRIENNE – CSURGÓ BERNADETT – KOVÁCH IMRE – MEGYESI BOLDIZSÁR

TERÜLETISÉG ÉS TÁRSADALMI INTEGRÁCIÓ

Kutatómunkánk izgalmas felfedezése a területiség megkerülhetetlensége a társadalmi integráció és egyenlőtlenségek rendszereiben. A köznapis ismeretek, a média hírek és igen sok kutatási eredmény szerint is ismert, hogy a magyar társadalom régiói és települései között milyen nagy szociális különbségek vannak. A nagyvárosok fejlettsége és a kisfalvak egy részének kilátástalan nyomora csak az egyik látványos megjelenése a területi egyenlőtlenségeknek.

A mértékadó társadalmi elemzések nem kerülték meg a térben szerveződő társadalom ismérveinek, az eltérő életfeltételeknek, a tradícióknak és a lokális kultúrának a leírását. A kötet fogyasztásról, társadalmi tőkéről és a kapcsolatiságról írt részei, mint ahogy az integrációs modellek is, arra hívják fel a figyelmet, hogy a térben megjelenő különbségek nem csupán az egyenlőtlenségek megjelenési formái, hanem az integráció szervező mechanizmusai is. Az unióból történő kilépésről szóló brit szavazást és az amerikai elnökválasztást eldöntő vidékiek politikai jelenléte vagy a magyarországi (közép-európai) vidéki középosztályok fogyasztói karaktere is arra utalnak, hogy a területiség új minősége és társadalomszervező funkciója (újra)értelmezést igényel.

A fogyasztás és integráció közötti összefüggéseket keresve Kristóf és Szabó (2017) a lokálisan integráltak fogyasztását is jellegzetesnek találták; a legnagyobb arányban Budapesten élő, szellemi foglalkozású kapcsolatgazdag csoporttal együtt ők a magaskultúra elsődleges fogyasztói. Elemzésükben mind az újkultúra-, mind a magaskultúra-fogyasztás magyarázó faktorai között szerepel a település nagysága. Az integrációs modell lokálisan integrált kategóriájának a területiség a legfontosabb megkülönböztetője (Kovách et al. 2016). A fogyasztást a hagyományos rétegtképző ismérvekkel és a kapcsolatokkal együtt figyelembe vevő látens osztálymodell (BBC-modell) „vidéki értelmiség” és „kapcsolatgazdag falusi alsó középosztály” kategóriái jelzik a területiség osztályokat meghatározó funkcióját (Albert et al. 2016, Kovách et al. 2016). A társadalmi tőke és a kapcsolati tőke hatása az egyenlőtlenségekre a városoktól távoli falvakban sokkal magasabb, mint a városokban, vagy a városkörnyéki községekben, ugyanakkor a bizalmi és részvételi indexen mért értékek a kisebb településeken élők esetében sokkal alacsonyabbak, mint a városiaknál. A felső és alsó rétegeknél a különböző mutatók szorosabban tapadnak a területiség jellemzőihez, míg a középrétegeknél ez az együttjárás

nincs meg, és a területi egyenlőtlenségeket más dimenziók – vélhetően legerősebben a fogyasztás – ellensúlyozzák (Hajdu–Megyesi 2017). A gyenge kötésű kapcsolatok száma erősebb összefüggést mutat a lakóhely területi jellemzőivel, szemben az erős kötésekkel, ahol inkább csak a nagyrégióknak van szignifikáns hatása (Koltai–Nemes 2017). A gyenge kapcsolati kötések száma erősen függ a település típusától és a lakóhely társadalmi környezetétől. A területiség, a társadalom szerveződése és integrációja közötti összefüggés új módokon nyilvánul meg. Tanulmányunk ennek a magyarázatára tesz kísérletet.

A TÁRSADALOM TERE VAGY A TÉR TÁRSADALMA

A szocialista korszak, illetve a rendszerváltás környékén kidolgozott rétegződés-modellekben a térbeliség nem szerepelt rétegeképző tényezőként (dimenzióként), vagy ha mégis, akkor csak másodlagos jelentőséggel. Ferge Zsuzsa társadalmi rétegződés-modelleje alapvetően a munkaerőpiacon elfoglalt pozícióra épült, amely megjelenítette a falusi és városi népesség munkajelleg-csoportok szerinti összetételének különbségét. A lakóhely jellegét a munkamegosztás egyik dimenziójának ajánlotta, de mégsem alkalmazta rétegeképző elemként, melynek elvi és gyakorlati okait is felsorolta (Ferge 1969).

“...a munkajelleg-csoportok felépítése már meglehetősen sokat kifejez a falu, város közti különbségekből is. Így ennek az újabb dimenzióknak a figyelembevétele bizonyos mértékig feleslegesen bonyolította volna az eredeti modellt. Az elvi magyarázat pedig abból következik, hogy a települések mai jellege távolról sem vezethető le egyértelműen a munkamegosztás sajátosságaiból. A falvak és városok, noha kétségtelenül eltérő foglalkozási struktúrájuk és eltérő társadalmi funkciójuk van, nemcsak ebben és ennyiben különböznek. Ezen az eltérő talajon a történelmi fejlődés során számtalan önálló „falusi” és „városi” jellegzetesség jött létre, amelyek máig bizonyos mértékig függetlenedtek is az eredeti (munkamegosztáshoz kapcsolódó) kritériumoktól. Mindezek következtében a mai falusi vagy városi lakos végzett munkájától függetlenül is egészen más légkörben él, életmódját, magatartásait, értékítéleteit, lehetőségeit és vágyait ez a légkör is befolyásolja. Ezért nem kapcsolható be egyértelműen a lakóhely a munkamegosztás dimenziói közé, de ugyanakkor ezért van jelentősége annak, hogy a jelenségek széles körénél a településtípust, mint differenciálót, a különbségeket magyarázó tényezőt figyelembe vesszük.” (Ferge 1969: 142)

A nyolcvanas években kidolgozott modellek kialakításakor elsősorban szintén a munka jellegét használták, és egy-egy ember vagy háztartás helyzetét a redistributív és piaci rendszerben elfoglalt hely, illetve a kettő összefüggése alapján magyarázták (Szelényi 1990, Kolosi 1982). Kolosi státuszcsoport-modelleje hét index alapján készült, amelyből egy a lakással, lakókönyezettel kapcsolatos tényezőket mérte (Kolosi 1985). A lakókönyezet részben tartalmaz a térbeliségre vonatkozó információkat is, de mégsem állítható, hogy használatával a tér jelent meg a rétegeképző dimenziók között. Ko-

losi a státuszcsoporthoz újraszervezett változatainál a lakókörnyezetet már nem vette figyelembe (Kolosi 2000).

A rendszerváltás utáni évtizedben a redisztribúció és piac közötti arány az utóbbi javára tolódott el és ez vált az elemzésekben a fő magyarázóerővé (Kolosi 2000). Az ezredfordulót követő átrendeződést azonban többé már nem lehetett pusztán a piac és redisztribúció szerint magyarázni, hiszen a társadalomban olyan változások zajlottak, melyek szükségessé tették a korábbi struktúra-leírások átértelmezését, finomítását. A fő szempont a tulajdon és a jövedelem lett: az ezredfordulóra a társadalom két nagy csoportra, a tőketulajdonosok és tőkével nem rendelkezők csoportjára oszlott a rétegződési sémákban, a csoportokon belül azonban jelentős hierarchiát mutattak ki¹ (Ferge 2002, Kolosi 2000), részben az életstílus erősödő társadalmi-gazdasági meghatározottsága miatt (Róbert 2000). A TÁRKI kutatói olyan összevont – a nemzetközi gyakorlatnak megfelelő – osztálysémával kezdtek dolgozni, amely részben a foglalkozási pozíción, részben a társadalmi státushierarchiában elfoglalt helyzeten alapult (Kolosi–Róbert 2004).

A magyar társadalom térbeli szerveződésének jelentőségét a szociológiában a város- és falukutatók, illetve a regionális folyamatok (gyakran geográfus) elemzői ismerték fel. A hetvenes évek végén Ferge et al. (1981) a társadalmi struktúráról szóló tanulmányban külön fejezetet szentelt a területi különbségeknek; a jövedelmeket vizsgálva úgy látták, hogy a Budapest–vidék különbség csökkent, és a vidék homogenizálódni kezdett, mely hatást a társadalmi struktúra pozitív diszkriminációval történő átalakítása okozza.

A társadalomföldrajz a hetvenes-nyolcvanas években érzékelte azt a kapcsolatot, ami a településhálózat és a lakosság osztály- és rétegszerkezete között volt, ezért fontosnak tartotta ennek részletes vizsgálatát.

„Mindez indokolja, hogy a társadalom osztály- és rétegszerkezetének vizsgálatakor a területi-települési tényezők szerepét is figyelembe vegyük, megismerjük azokat a településformáló folyamatokat, amelyek – legalábbis egy-egy adott területen belül – hatást gyakorolnak az osztály- és rétegszerkezet alakulására, a meghatározott helyen élő »társadalom« életkörülményeire, életmódjára, szociológiai viselkedésformáira is.” (Beluszky, 1981: 254)

A nyolcvanas években a településtípusok társadalomszerkezetének változásában speciális tényezők – mint amilyen az állandó és ideiglenes vándorlás és a napi ingázás – hatását is tesztelték (Beluszky 1981), és abból indultak ki, hogy:

---

1 A tőketulajdonosok: nagyvállalkozók, kisfoglalkoztatók, önálló vállalkozók, kényszervállalkozók.

A tőkével nem rendelkezők: stabil munkahellyel rendelkezők; részben rendszeres jövedelemmel rendelkező, rövidebb-hosszabb ideig tartó munkára szerződő, alkalmazásban nem álló; alkalmi megbízásokból élő, rendszertelen munkákat vállaló; nincs munkaerő-piaci pozíciója.

„Az alapvető társadalmi osztályok és rétegek népességének településtípusok közötti megoszlása ugyanezen osztályok és rétegek településviszonyait tükrözi (...) [ezek pedig] hatnak a településpolitikára (...) is.” (Kovács–Francia 1981: 190)

A területi fejlettség különbségeinek jellemzésére a kilencvenes években még általában a jövedelmi és a foglalkoztatási differenciálódást használták (Nemes Nagy 1990, Csanádi–Sik 1996, 1999), de vizsgálták a válság–megújulási képesség kettősségét is (Nemes Nagy 1998). Emellett azt keresték, hogy melyik az a mutató, amely a legjobban magyarázhatja a regionális különbségeket. A rendszerváltás után egy irányzat az ország két (Nagy 2002), míg egy másik a három részre szakadását jelezte (Enyedi 1996).

A területiség dimenziójának figyelembe vétele azért is nehéz, mert kevés olyan adattal rendelkezünk, amely lehetővé tenné a kistérségi–városi szintnél részletesebb elemzést. Talán nem is véletlen ezért, hogy a térbeli–társadalmi különbségeknek a társadalmi struktúra felől történő közelítésére csak kevés példa akad a rendszerváltás utáni városi egyenlőtlenségeket vizsgáló, illetve a regionális kutatásokban. Enyedi (1996: 121) ugyan kiemeli, hogy a területi különbségek mögött a társadalmi struktúra tényezőit kell keresni, amelyek közül a képzettség különbségeit tekinti a legmarkánsabbnak. Az ezredforduló környékétől azonban a képzettség vizsgálata háttérbe szorult és a regionális kutatók jelentős része a személyi jövedelmet (SZJA-adatokkal közelítve) tekintette a regionális különbségeket leginkább mutató dimenziónak (Jakobi 1999, Jakobi–Kiss 2003, Nemes Nagy 1999, Bódi–Obádovics–Mokos 1999, Enyedi 2004, Dusek 2005, Nemes Nagy–Németh 2005). Más kutatók diszciplináris érdeklődésüknek megfelelő dimenziókat emeltek ki és tartottak a többenél jelentősebb magyarázó tényezőnek. A közgazdászok az ipar, a munkaerőpiac (Barta 2003, Fazekas 2005) a tőke (Abonyiné 2001, Barta–Bernek–Nagy 2003), vagy a logisztika (Tóth 2005) felől közelítettek, és megjelent az a kutatási irány is, amely a településszerkezetet elemezve keresett magyarázatot (Nemes Nagy–Jakobi–Németh 2001). A globalizáció hatása tovább bonyolította a regionális különbségek vizsgálatát, ezért a kutatók több tényező/dimenzió együttes hatását kezdték vizsgálni és ehhez többváltozós módszereket alkalmaztak (Lengyel 2004, Németh 2003, Nemes Nagy–Németh 2005), és megpróbáltak olyan modelleket kidolgozni, melyek előrejelzést adhatnak a területi egyenlőtlenségek alakulására (Jakobi 2004).

A szociológusok a társadalmi struktúrában elfoglalt hely megállapítását gyakran a jövedelmi egyenlőtlenségek vizsgálatával oldották meg, hiszen ez az a dimenzió, amely a leggyorsabban képes változni, és minden más (pl. vagyon, fogyasztás, egészségi állapot, stb.) csak „fáziskéséssel” jelzi (okozza) a társadalmi struktúrában elfoglalt pozícióban bekövetkező változást. Kolosi (2000) szerint a jövedelemmel mért különbségek nemzetközi összehasonlítások szerint a magyar társadalomban az ezredforduló környékén nem látszottak jelentősnek.

A területiséggel foglalkozó kutatók eredményei azt jelzik, hogy Magyarország egyes területei között az Európában átlagosnál szélsőséesebb mértékű státuszkülönbséget találunk. Természetesen itt egymással kisebb-nagyobb mértékben összefüggő hatótényezőről van szó, amelyek együttesen befolyásolják az „eredményváltozónak” tekintett jövedelmi különbségeket. A társadalmi csoporthoz (réteghez) tartozást több tényező együttes hatása eredményezi, melyben szerepet játszanak többek között az iskolai végzettség, a munkaerő-piaci helyzet, a tulajdon, az életstílus és a jövedelmi viszonyok is. A jövedelmi egyenlőtlenségek vizsgálatára több kutató használta a Gini-index számítást és azt találták, hogy a háztartási jövedelmi különbségeknek az európai átlagos szintnél nagyobb hányada fejeződött ki a térben (Tóth 2005, Kenyeres–Keszthelyiné 2005, Kiss 2007). Hasonlóan elterjedt mutató a GDP/fő különbségeinek mérésére a Hower-index, (mely más néven ugyan, de a térbeli elemzések során használt disszimilitási indexszel azonos módon számítandó) és így azt mutatja meg, hogy az egyes területegységekből hány főnek kellene átköltöznie (jelen esetben a GDP mekkora hányadát kellene átcsoportosítani) egy másikba ahhoz, hogy a területi jövedelmkülönbségek eltűnjenek (a különböző indexek tesztelésével több regionális kutató is foglalkozott, pl. Major 2001, Major–Nemes Nagy 1999, Kiss 2007).²

Bár a jövedelemben megmutatkozó különbségek egy ideig csökkentek, az utóbbi időben ismét emelkedést látunk: a rendszerváltáskor fennálló térszerkezeti különbségek ugyan mélyültek, de a térben szerveződő társadalomban nem látunk radikális elmozdulást. Kiss (2007) kutatásai azt jelzik, hogy kisebb súlyponteltolódás történt nyugati irányba, ami az ezredforduló körül még kis mértékben visszarendeződött, vagyis a korábbi elmozdulás 40 százaléka „elveszett” és ezzel a nyugat–kelet komponens tekintve körülbelül az 1995-ös állapotba tér vissza (Kiss 2007: 58). Kiss egy jelentősebb mértékű észak–dél egyenlőtlenséget, vagyis északi súlyponteltolódást is kimutatott. Az ezredforduló után a dinamikusabban változó megyék északon találhatók, a mozdulatlan, felzárkózni kevésbé képesek pedig délen.

A KSH munkatársai a 2011-es népszámlálási adatok alapján vizsgálták a társadalom rétegződésének vertikális és horizontális területi jellemzőit. A társadalmi-foglalkozási rétegsémát tekintve a különböző típusú települések rétegszerkezete között markánsan eltérést találtak. A magasabb presztízsű foglalkozási csoportok nagy arányban a fővárosban, a megyei jogú városokban és az ún. agglomerálódó településegységekben vannak jelen, míg a kisebb városokban és a községekben az alacsonyabb státusú csoportok aránya magasabb (Kincses–Zsom 2015).

---

2 A GDP/fő alapján végzett számításokat az SZJA-ból számítottnál pontosabbnak tartják, mivel ki-küszöbölhető az állam gazdasági manővereinek személyi jövedelem változására vonatkozó hatás; pl. a köztisztviselő-közalkalmazotti béremelés vagy a szociálpolitikai csomagok változó hatása. Ugyanakkor a GDP-értékek területi egységekre vonatkoztatása más technikai problémákat vet fel, különösen, ha viszonylag kis területi egységekre kell azokat vonatkoztatni.

Kérdés, hogy a társadalmi egyenlőtlenségek egyszerűen leképeződnek-e a térben vagy a tér is struktúráképző entitásként értelmezhető? A választ erre a kérdésre azok a szociológusok, illetve geográfusok keresik, akik a modern városok térbeli-társadalmi szerkezetét és a változás mintáit vizsgálják igen kis területi részletezettségű adatokon, amelyek a népszámlálások számlálókörzet, illetve tömb-részletezettségű adataiból származnak. Nem csoda tehát, hogy ilyen ritka adat- és jelentősen elemzésigényes modellek leginkább Budapestről készültek. Több elemzést ismerünk a nemzetközi városszociológiai, urbanisztikai modellek használhatóságáról (pl. Csanádi-Ladányi 1992, Kovács 2005, Ladányi 2008), illetve a rendszerváltás után eltelt időszak területi átrendeződésének folyamatairól, a szegregációs minták változásáról (Kovács 2012). Csanádi és Ladányi a városrendezési körzeteket társadalmi-foglalkozási csoportok szerint klaszterezték és az eredményt a térben is megjelenítették. A kialakult mintázat eltért a klasszikus városmodellektől; jóllehet az övezetes-szektoros elrendeződés nyomai felfedezhetők voltak, a társadalmi különbségek mégis inkább Pest és Buda viszonylatában látszóttak. Ez a kettősség jelent meg legerőteljesebben a lakóhelyi szegregáció vizsgálatakor is. A társadalmi különbségek térbeni mintázatainak (1930–1980 közötti) változásai pedig lényegében egybeestek a fontosabb strukturális változásokkal, különösen a társadalmi mobilitás terén feltártakkal (Csanádi-Ladányi 1992). A nyolcvanas években a társadalmi elmozdulások nem voltak olyan jelentősek, ezért nem is volt erőteljes mintázatú a térbeli elkülönülés változása sem. A kilencvenes évek végén – ahogy a 2001-es népszámlálás adatai jelezték – a különböző társadalmi státusú csoportok szegregációja erősödött fel (Csanádi et al. 2010). Felgyorsult a zöldövezeti és agglomerációs kiköltözés, a belső pesti *slumok* állapota jelentősen romlott, a roma népesség fővárosba költözése és a gettósodási folyamat pedig felgyorsult (Ladányi 2008). Napjainkban a főváros társadalma ismét változóban van. Ahogyan a társadalmi rétegződést egyre nehezebb leírni, úgy a térbeli mintázatok is egyre bonyolultabbá válnak, ám a Buda és Pest kettősség még mindig a legerősebb. Az utóbbi években a regionális különbségek, illetve a városok belső társadalmi szerkezete mellett a nagyvárostérségek társadalomszerkezeti jellegzetességének kutatása is előtérbe került (pl. Csanádi-Csizmady 2002, Szirmai 2004, Kovács 2014). A népszámlálási adatok mellett több *survey* készült a térbeni-társadalmi különbségek felderítésére, és tetten érhetővé vált, ahogy a jobb módú rétegek a belvárosból a jobb fizikai adottságú külső területek, majd a városok környékén lévő fejlettebb települések felé mozdultak el, akár jelentősen átalakítva ezzel a céltelepülések társadalmi összetételét is. Szirmai Viktória összefüggést mutatott ki a társadalmi-foglalkozási hierarchiában elfoglalt hely és a lakóhely várostérségi ökológiai hierarchiában elfoglalt pozíciója között is (Szirmai 2007).

A nemzetközi és hazai vidékszociológia a hetvenes évek után nem alkalmazta a rétegződésmodelleket. Az új politikai gazdaságtan jelentkezését követően a nyolcvanas

évek elején, majd a vidéktudományok kulturális fordulata után a vidéki társadalom rétegződésének kutatása gyakorlatilag megszűnt (Kovách 2012). A vidékszociológusok egyébként is hajlamosabbak voltak egy-egy társadalmi csoport kutatására. A farmerek, a mezőgazdasági munkások, a szolgáltató osztályok, a fogyasztói osztályok, a vidéki szegénység, majd a projektosztály voltak a rétegződési, stratifikációs megközelítésmódokat is alkalmazó kutatások témái (Cloe–Thrift 1990, Murdoch–Marsden 1994). A magyar vidékszociológia „utóparaszt” fogalma (Márkus 1980), a vidéki polgárosodás koncepció (Juhász 1986) nyomokban sem tartalmazta a stratifikaációs szemléletet. A gazdálkodók, a vidéki szegények, a városi kitelepülők és más társadalmi csoportokkal foglalkozó elemzések néhány demonstratív táblázattól eltekintve nem használják a rétegződés sémákat. A város- és vidékszociológiában a társadalom térbeliségének a kutatása jelentősen mértékben eltávolodott az osztályelemzésektől és a foglalkozásalapú rétegek használatától.

TÁRSADALMI INTEGRÁCIÓ A TÉRBEN

A térbeli különbségek megragadására mind a tudományos, mind a köznapis diskurzusban gyakran szolgál a város-vidék, vagy a Budapest-vidék különbség/törésvonal. E hagyományhoz csatlakozva mi is alapvetően ezen törésvonalak mentén vizsgáljuk a társadalmi integrációs csoportokat és az integrációs mechanizmusokat. Ugyanakkor az elemzés finomítására az integrációs adatbázisban szereplő települések kategorizálásával egy ötkategóriás területváltozót is létrehoztunk: (1) távoli vidéki falu (a városközpontoktól távoli falvak); (2) városközeli vidéki falu (városközeli, és az agglomerációk falvai); (3) vidéki város (kis- és középvárosok); (4) vidéki nagyváros (megyeszékhelyek és megyei jogú nagyvárosok); és természetesen (5) Budapest³ (1. táblázat).

---

3 A minta településtípusra reprezentatív, a mintában szereplő települések regionális elhelyezkedése alapján azonban a regionális különbségek mérésére nincs lehetőség.

1. táblázat. Az integrációs csoportok és a város–vidék különbségek

	Vidék	Város	Összesen
Kapcsolatgazdag politikailag aktívak	15,90%	15,00%	15,50%
	0,5*	-0,5	
Lokálisan integráltak	10,00%	8,10%	9,20%
	1,4	-1,4	
Munkaerőpiacon integráltak	21,80%	25,20%	23,20%
	-1,8	1,8	
Rendszerintegráltak	14,10%	21,90%	17,40%
	-4,6	4,6	
Gyengén integráltak	17,30%	14,50%	16,10%
	1,7	-1,7	
Normakövető dezintegráltak	14,80%	10,30%	12,90%
	2,9	-2,9	
Dezintegrált kirekesztettek	6,10%	4,90%	5,60%
	1,2	-1,2	
Együtt	57,70%	42,30%	100%

Forrás: saját szerkesztés, Integrációs adatfelvétel.

* A korrigált standardizált reziduálisok értéke azt mutatja meg, hogy az adott cellában található elemszám mennyire különbözik attól az elemszámtól, amit függetlenség esetén várnánk. A +2 értéket elérő mutatók a változók szignifikáns összefüggéseit jelölik, míg a -2 vagy az alatti értékekkel jellemzett változók valószínűsíthetően nem függnek össze egymással (Sajtos–Mitev 2007).

A vidéki kisvárosok, falvak, illetve a nagyvárosok, Budapest között fennálló vidék–város törésvonal az integrációs csoportok szintjén is jól körvonalazódik: az integráció szempontjából leghátrányosabb helyzetben lévő csoportok (a gyengén integráltak, normakövető dezintegráltak és a dezintegrált kirekesztettek) legnagyobb hányada vidéken él (2. táblázat). A társadalmi törésvonalak alapvetően leképeződnek a térben, azaz a vidék–város megosztottság jelez társadalmi státuszbeli, jövedelem-, iskolázottságbeli, stb. különbségeket is. A dezintegráltak esetében egyértelműen megmutatkozik a vidék–város törésvonal. Ugyanakkor a kifejezetten jó integrációs mutatókkal rendelkező lokálisan integráltak a „várttal ellentétben” nem városi, hanem döntően vidéki integrációs rétegnek tekinthetők (62,6%). A társadalmi integráció/dezintegráció szerint tehát a vidék–város törésvonal nem képeződik le egyértelműen és hierarchikusan, hiszen az egyik legerősebben integrált csoport többségében vidékiekből áll.

2. táblázat. Az integrációs klaszterek és a tértípusok közötti összefüggések

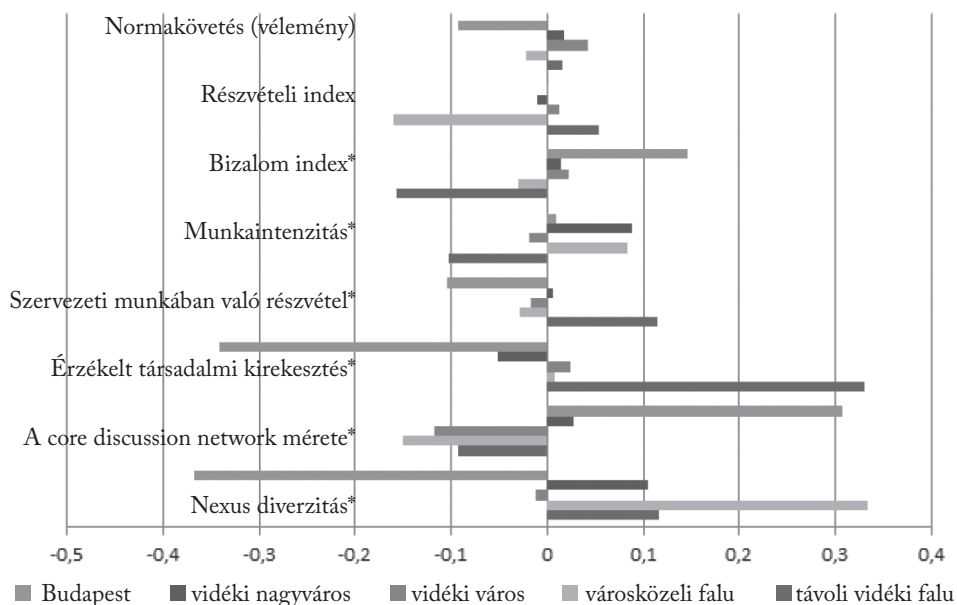
	Kapcsolatgazdag politikailag aktívak	Lokálisan integráltak	Munkaerőpiacon integráltak	Rendszerintegráltak	Gyengén integráltak	Normakövető dezintegráltak	Dezintegrált kirekesztettek	Együtt
Távoli vidéki falu	16,3%	12,4%	17,9%	12,9%	16,3%	15,9%	8,3%	100,0%
	22,5%	28,9%	16,6%	15,9%	21,6%	26,2%	31,9%	21,4%
	,5	2,6	-2,9	-2,8	,1	2,0	2,8	
Városközeli falu	15,4%	9,0%	25,6%	14,1%	17,3%	12,8%	5,8%	100,0%
	7,6%	7,5%	8,5%	6,2%	8,2%	7,6%	8,0%	7,7%
	-,1	-,1	,8	-1,1	,4	-,1	,1	
Vidéki város	15,7%	8,4%	23,4%	15,2%	18,1%	14,7%	4,5%	100,0%
	28,9%	26,2%	28,9%	24,9%	32,0%	32,3%	23,0%	28,6%
	,1	-,8	,2	-1,7	1,5	1,4	-1,4	
Vidéki nagyváros	14,5%	10,2%	24,1%	18,3%	17,5%	10,2%	5,1%	100,0%
	21,6%	25,7%	24,0%	24,4%	25,0%	18,3%	21,2%	23,1%
	-,7	,9	,5	,6	,9	-2,0	-,5	
Budapest	15,7%	5,7%	26,5%	26,0%	11,1%	10,5%	4,6%	100,0%
	19,4%	11,8%	21,9%	28,6%	13,1%	15,6%	15,9%	19,2%
	,1	-2,7	1,7	5,0	-3,0	-1,6	-,9	
Együtt	15,5%	9,2%	23,2%	17,4%	16,2%	13,0%	5,6%	100,0%

Forrás: saját szerkesztés, Integrációs adatfelvétel

Az integrációs csoportok esetében bizonyos mértékig azonosítható a város-vidék törésvonal, viszont az integrációs csoportok részletesebb bontásban elemzett térbeli megoszlása azt jelzi, hogy a tér és integráció folyamata nem értelmezhető egyszerűen a vidék-város dichotómia függvényeként.

A kapcsolatgazdag politikailag aktívak legnagyobb arányban Budapesten és a vidéki városokban élnek, de a távoli vidéki településeken és vidéki nagyvárosokban is nagyobb arányban vannak jelen. A lokálisan integráltak (28,9%) a távoli vidéki településeken laknak, és majdnem ekkora arányban vannak ott a vidéki nagy- és kisvárosok társadalmában is (26,2–25,7%). A munkaerőpiacon integráltak és a rendszerintegráltak viszont alapvetően városiak. Nem csoda ezek után, ha a gyengén integráltak legnagyobb része kisvárosi, a normakövető dezintegráltak pedig inkább a kisvárosokban és távoli vidéki településeken élnek, a kirekesztettek legnagyobb hányada pedig falusi.

1. ábra. Az integráció és a területiség összefüggései (Sig: 0,000)

Forrás: saját szerkesztés, Integrációs adatfelvétel.

* szignifikáns különbség

A vidék–város dichotómia adatbázisunk segítségével tehát árnyaltabbá tehető. Míg a normakövető dezintegráltak alapvetően kisvárosi csoportnak számítanak, addig a kirekesztettek jellemzően távoli vidéki területek lakói. Feltételezhető ezért, hogy a város–vidék különbségek alapvető szerepet játszanak a társadalmi integrációban. A teljes mintában tapasztalt integrációs csoportokéhoz nagyban hasonló a vidéki nagyvárosok társadalmának megoszlása (a legjellemzőbb csoport a munkaerőpiacon integráltaké, míg a normakövető dezintegráltak aránya alacsonyabb). Míg a városközei vidéken alacsonyabb a rendszerintegráltak, magasabb a munkaerőpiacon integráltak aránya. A távoli vidéki településeken nemcsak a munkaerőpiacon integráltak aránya marad el lényegesen a minta átlagától, hanem sokkal nagyobb a dezintegrált kirekesztettek, illetve a normakövető dezintegráltak és a lokálisan integráltak aránya. Budapest helyzete különleges, mivel a rendszerintegráltak lényegesen többen, a normakövető dezintegráltak és a lokálisan integráltak kevesebben vannak jelen (a teljes mintához képest).

Ahogy azt a fentiek jelzik, a tér és integráció kapcsolata nem írható le egyszerűen a város–vidék törésvonal mentén. Ugyanakkor az is világossá vált, hogy a tér és a társadalmi integráció/dezintegráció kapcsolata több az integrációs csoportok térbeli meg-

oszlásánál. Ennek mélyebb megértéséhez és magyarázatához két kérdéskört elemzünk:

- egyrészt részletesen tanulmányozzuk a tér és az integrációs mechanizmusok kapcsolatát, az integrációs modellt alkotó változók területi elrendeződését. Ehhez az integrációs mechanizmusok és a térbeliség többváltozós elemzését is elvégezzük;
- másrészt részletezzük a lokálisan integráltak társadalmi jellemzőit.

INTEGRÁCIÓS MECHANIZMUSOK ÉS TERÜLETISÉG

A területiség integráló szerepének megértéséhez, az integrációs modellt alkotó változók területi megoszlásainak értelmezéséhez főkomponens-elemzést használtunk (1. ábra). A főkomponens-átlagok – ahogyan az várható is – azt jelzik, hogy a budapesti válaszadók élesen elkülönülnek az összes többi válaszadótól mindazon dimenziókban, amelyeknél a településtípus szerint szignifikáns különbségek láthatók: a fővárosiak esetében a nexusdiverzitás sokkal kisebb, a bizalmas kapcsolatok network-mérete pedig jelentősen nagyobb. Az sem meglepő, hogy az érzékelt társadalmi kirekesztés szintén sokkal kisebb a fővárosi válaszolóknál, mint akár más nagyvárosokban, akár a városközeli községekben, míg a vidékies térségek falvaiban a társadalom egészének átlagához képest kifejezetten magas.

A szervezeti aktivitás hasonló mintázatot mutat: a kistelepüléseken lakók aktívabban vesznek részt a szervezetek munkájában, mint a nagyvárosiak és a fővárosiak, ami persze a települések jelentős méretkülönbségétől sem teljesen független. Ahogy ezt egy vidéki polgármester megfogalmazta: *„ha a település 12%-a eljön egy rendezvényre, az jól hangzik; Budapesten ez többszázezer fő lenne; nálunk 24 fő.”* Az összevont részvételi index és a normakövetés dimenzió alapján viszont nem találtunk eltérést a települések között.

A tér és az integráció elmeinek összefüggései a többváltozós elemzések eredményei szerint

A következő kérdésünk az volt, hogy a térnek van-e közvetlen hatása az integráció alkotóelmeire, azaz regressziók segítségével néztük meg a területi megoszlás hatását az integrációs modellt alkotó változókra. Arra kerestük a választ, hogy az integrációs csoportok eltérő térbeli sajátossága mögött milyen integrációs elemek (változók) hatásai húzódnak meg, vagyis mely integrációelemre van közvetlen hatása a térbeliségnek. Ehhez létrehoztunk egy vidék–város *dummy* változót, ahol a vidék: 0, a város: 1 értéket kapott.

A legnagyobb magyarázóerővel a nexusdiverzitásra a diploma és a jövedelem nagysága rendelkezik. A diploma megléte és a jövedelem pozitívan befolyásolja a nexusdiverzitást, míg az életkor negatívan, azaz minél fiatalabb valaki, annál sokoldalúbb kapcsolatai vannak (3. táblázat). A kérdezettek neme nincs hatással a nexusdiverzitásra. A terület változó bevonása nem befolyásolja a modell magyarázóerejét. A nexusdiver-

zítás tehát egy olyan integrációs elem, amelyre a területiség nincs hatással. Ebben az esetben egy olyan integrációs hatásról van szó, ahol a területi különbségek a különböző demográfiai mutatóval rendelkező társadalmi csoportok egyenetlen térbeli eloszlására vezethetők vissza.

3. táblázat. A nexusdiverzitásra ható változók

	1. modell: csak demográfiai változók	2. modell: teljes modell (vidék–város változó)
R ²	0,197	0,197
F	125,702	101,029
Nem	nem szignifikáns	nem szignifikáns
Ekvivalens jövedelem	,203	,197
Diploma	,283	,281
Életkor	-,151	-,150
Vidék–város	–	nem szignifikáns

Forrás: saját szerkesztés, Integrációs adatfelvétel

A bizalmas kapcsolatok network-méretére gyenge, de szignifikáns hatást gyakorol a demográfiai mutatók többsége (4. táblázat). A bizalmas kapcsolatok network-méretét leginkább az ekvivalens jövedelem befolyásolja: a nagyobb jövedelem nagyobb bizalmas kapcsolatok networköt feltételez (1. modell). A tér, azaz a vidék–város dichotóm változó bevonásával (2. modell) nagyon kis mértékben nő a magyarázóerő, vagyis a lakóhely típusának csak korlátozott befolyása van: ha kisebb mértékben is, de a városiaknak nagyobb a bizalmas kapcsolatok networkje. A networknek ez a típusa olyan integrációs mutató, amely esetében kimutatható a területiség hatása. A bizalmas kapcsolatok network-méretét önmagában befolyásolja a lakóhely típusa, amely igazolja a területiség integrációra gyakorolt hatását és cáfolja azt a tézist, miszerint a térbeliség és a társadalmi tagolódás és az integráció kapcsolata is a különböző demográfiai jellegzetességgel bíró rétegek térbeli megoszlására vezethető vissza.

4. táblázat. A bizalmas kapcsolatok network-méretére ható tényezők

	1. modell: csak demográfiai változók	2. modell: teljes modell (vidék-város változó)
R ²	0,070	0,073
F	39,516	30,424
Nem	-,050	-,048
Ekvivalens jövedelem	,173	,161
Diploma	nem szignifikáns	nem szignifikáns
Életkor	-,169	-,168
Vidék-város	–	,063

Forrás: saját szerkesztés, Integrációs adatfelvétel

Az érzékelt társadalmi kirekesztés olyan integrációelem, amelyet a demográfiai különbségek viszonylag jól magyaráznak, ugyanakkor a vidék-város különbség bevonása nem változtatja meg a modell magyarázóerejét. A vidék-város különbség nincs hatással az érzékelt társadalmi kirekesztésre (5. táblázat). Az érzékelt társadalmi kirekesztést leginkább a jövedelem befolyásolja: minél kisebb a jövedelem, annál nagyobb a kirekesztettség-érzés, amelyre gyenge, de szignifikáns hatása van még a nemnek, az életkornak és a diplomának: a férfiak, az idősebbek és a diplomával nem rendelkezők inkább érzik magukat kirekesztettnek. A kirekesztettség-érzés olyan integrációs mutató, amire a területiségnek nincs közvetlen hatása. A térbeli különbséget az eltérő demográfiai sajátossággal rendelkezők egyenlőtlen térbeli eloszlása okozza.

5. táblázat. Az érzékelt társadalmi kirekesztés-indexre ható tényezők

	1. modell: csak demográfiai változók	2. modell: teljes modell (vidék-város változó)
R ²	0,134	0,135
F	74,717	60,575
Nem	,080	,079
Ekvivalens jövedelem	-,320	-,312
Diploma	-,075	-,073
Életkor	,054	,052
Vidék-város		nem szignifikáns

Forrás: saját szerkesztés, Integrációs adatfelvétel

A munkaintenzitást a demográfiai sajátosságok (különösen a jövedelem és az életkor) érthető módon erőteljesen magyarázzák (6. táblázat). A város-vidék változó bevonása nem változtatja meg a modell magyarázóerejét és nincs hatással a munkaintenzitásra. Leginkább az életkor hat a munkaintenzitásra, azaz minél fiatalabb vala-

ki, annál nagyobb munkaintenzitás jellemzi, valamint a jövedelem esetében is erőteljes kapcsolat mutatható ki: a magasabb jövedeleműekre magasabb munkaintenzitás jellemző. Emellett gyenge, de szignifikáns a kapcsolat van a nem és munkaintenzitás között (a férfiakra nagyobb munkaintenzitás jellemző). A munkaintenzitás is olyan integrációs mutató, amelyre a területiségnek nincs közvetlen hatása, a térségi különbséget az eltérő demográfiai sajátossággal rendelkezők egyenlőtlen térségi eloszlása okozhatja ebben az esetben is.

6. táblázat. Az érzékelt társadalmi kirekesztés-indexre ható tényezők

	1. modell: csak demográfiai változók	2. modell: teljes modell (vidék–város változó)
R ²	0,256	0,257
F	166,738	134,258
Nem	,095	,094
Ekvivalens jövedelem	,230	,237
Diploma	nem szignifikáns	nem szignifikáns
Életkor	-,405	-,406
Vidék–város	–	nem szignifikáns

Forrás: saját szerkesztés, Integrációs adatfelvétel

Az intézmények iránti bizalmat a demográfiai különbségek gyengén magyarázzák, a vidék–város dichotómiának pedig nincs rá hatása (7. táblázat). Az intézményi bizalom esetében a legnagyobb magyarázóereje a diplomának van: a diplomásokra nagyobb intézményi bizalom jellemző. Gyenge hatással van még az intézményi bizalomra a nem és a jövedelem, a nőkre és a magasabb jövedelműekre nagyobb intézményi bizalom jellemző.

7. táblázat. Az intézményi bizalom-indexre ható tényezők

	1. modell: csak demográfiai változók	2. modell: teljes modell (vidék–város változó)
R ²	0,024	0,024
F	13,203	10,600
Nem	-,069	-,069
Ekvivalens jövedelem	,072	,070
Diploma	,101	,101
Életkor	nem szignifikáns	nem szignifikáns
Vidék–város	–	nem szignifikáns

Forrás: saját szerkesztés, Integrációs adatfelvétel

A részvételi indexszel mért jelenség viszont olyan integrációs hatást jelent, amelyet a demográfiai különbségek csak gyengén magyaráznak (8. táblázat). A területiség bevonása a modellbe valamelyest megnöveli a modell magyarázóerejét, és a vidék–város dichotómia önmagában is hat a részvételre. A részvételt legerőteljesebben a diploma magyarázza, a diplomásokra nagyobb részvétel jellemző, ezenkívül gyengén, de hatással van a részvételre a jövedelem és a nem is: a férfiak és a magasabb jövedelműek politikai részvétele intenzívebb. A területiség bevonása a modellbe azt mutatja, hogy a vidéken élőkre nagyobb részvétel jellemző. A területiségnek, a város–falú különbségnek közvetlen hatása van a részvételre.

8. táblázat. A részvételi indexre ható tényezők

	1. modell: csak demográfiai változók	2. modell: teljes modell (vidék–város változó)
R ²	0,037	0,041
F	19,496	17,304
Nem	,061	,059
Ekvivalens jövedelem	,087	,099
Diploma	,135	,137
Életkor	nem szignifikáns	nem szignifikáns
Vidék–város	–	–,066

Forrás: saját szerkesztés, Integrációs adatfelvétel

A normakövetéssel kapcsolatban a demográfiai sajátosságoknak gyenge magyarázóereje van és a területiség sem magyarázza a normakövetést (9. táblázat). Leginkább az életkor hat a normakövetésre, a fiatalabbakra erőteljesebb normakövetés, a normák nagyobb elfogadása jellemző. Emellett még a jövedelemnek van gyenge hatása a normakövetésre, az alacsonyabb jövedelműek inkább elfogadják a normákat. A normakövetésre a területiség nem hat közvetlenül.

9. táblázat. A normakövetés vélemény indexre ható tényezők

	1. modell: csak demográfiai változók	2. modell: teljes modell (vidék–város változó)
R ²	0,019	0,019
F	10,754	8,601
Nem	nem szignifikáns	nem szignifikáns
Ekvivalens jövedelem	–,053	–,053
Diploma	nem szignifikáns	nem szignifikáns
Életkor	–,129	–,129
Vidék–város	–	nem szignifikáns

Forrás: saját szerkesztés, Integrációs adatfelvétel

A regressziós elemzés azt mutatja, hogy a térbeliség közvetlenül a bizalmi kapcsolatok network-méretére és a részvételre hat. A többi integrációs mutatóra a vidék–város dichotómia nincs közvetlen hatással. Az integrációs klaszterek és a térbeliség kapcsolata kettős, vannak közvetlenül ható tényezők, ahol a területiség közvetlen hatással van az integrációra és vannak közvetett térbeli hatások, amikor az integrációs különbségek a demográfiai sajátosságok egyenlőtlen térbeli megoszlására vezethetők vissza.

A LOKÁLISAN INTEGRÁLTAK

A tér és integráció kapcsolatának jobb megértéséhez a következőkben az integrációs modell területiség szempontjából specifikus kategóriájának, a lokálisan integráltak csoportjának legfontosabb jellemzőit elemezzük.

Társadalmi jellemzők

Az ún. demográfiai jellemzők szerint a főbb csoportképző sajátosságok kiemelésével közelíthető talán legjobban a lokálisan integráltak csoportjának hagyományos mutatókkal értelmezett társadalmi meghatározottsága. A legriválisabb kategória, a „nem” esetében rögtön érdekességre bukkanunk: míg egyes integrációs csoportok esetében a nemi arányok jelentősen eltolódnak az egyik nem felé, addig a lokálisan integráltak esetében a két nem aránya szinte azonos. Miközben a rendszerintegráltak vagy a normakövető dezintegráltak esetében például a nők, a munkaerő-piaci integráltak esetében pedig a férfiak felülreprezentációja jelentős (*Függelék 1. táblázat*). Bár az eredmények értelmezésénél azt is meg kell jegyezni, hogy ha a lokálisan integráltak helyzetét az átlagos országos nemi megoszláshoz viszonyítjuk, néhány százalékkal a férfiak vannak felülreprezentálva. Ennek ellenére azt mondhatjuk, hogy a „nem” ennél a csoportnál – a többi integrációs csoporthoz képest – kevésbé jelenik meg jellegadó tényezőként.

A kor ugyancsak nem tekinthető a lokálisan integráltak jellegadó vonásának. Nincs olyan életkori csoport, amelynek aránya kiugrana a többi csoport közül, vagy a mintaátlaghoz képest lenne magasabb vagy jóval alacsonyabb (*Függelék 2. táblázat*). (Kivétel talán a 40–49 évesek esetében figyelhető meg, amely korcsoport aránya a lokálisan integráltak körében kissé alacsonyabb.) A családi állapot szerint sem lehet igazán karakterizálni. Jóllehet a szinglik aránya valamivel magasabb, az elvált egyedül élők aránya pedig valamivel alacsonyabb a minta átlagánál, mégsem mondhatjuk azt, hogy ez a lokálisan integráltak jellegadó vonásai közé lenne sorolható (*Függelék 3. táblázat*).

Az iskolai végzettség az első olyan dimenzió, mely szerint már jellegadó különbségek írhatók le. Diplomásokat a minta átlagánál (16,9%) jóval nagyobb arányban találunk a lokálisan integráltak között (30,3%), tehát a magasan iskolázottság az első meghatározó jellegzetessége lehet ennek a csoportnak (*10. táblázat*).

10. táblázat. Az integrációs klaszterek társadalmi jellemzői:
iskolai végzettség szerinti megoszlás

	Kapcsolatgazdag politikailag aktívak	Lokálisan integráltak	Munkaerőpiacon integráltak	Rendszer- integráltak	Gyengén integráltak	Normakövető deintegráltak	Deintegrált kirekesztettek	Összesen
Legfeljebb 8 általános	2,30%	9,00%	8,50%	28,00%	17,00%	23,30%	12,00%	100%
	2,90%	19,30%	7,20%	31,70%	20,80%	35,50%	42,10%	19,70%
	-8,2	-0,2	-7,8	6,2	0,5	6,9	6,2	
Szakiskola	9,50%	7,00%	30,00%	13,70%	18,90%	14,40%	6,50%	100%
	18,40%	23,00%	39,10%	23,80%	35,50%	33,60%	35,10%	30,20%
	-5	-2,3	4,8	-2,9	2,3	1,3	1,2	
Érettségi	19,10%	7,80%	26,90%	17,50%	15,00%	10,00%	3,60%	100%
	40,00%	27,30%	37,60%	32,60%	30,30%	25,20%	21,10%	32,40%
	3,1	-1,6	2,7	0,1	-0,9	-2,7	-2,7	
Diploma	34,10%	15,90%	21,20%	11,70%	12,30%	4,20%	0,60%	100%
	38,70%	30,50%	16,10%	11,90%	13,50%	5,70%	1,80%	17,60%
	10,7	4,8	-1	-3,1	-2,2	-5,4	-4,6	
Együtt	15,50%	9,20%	23,20%	17,40%	16,10%	12,90%	5,60%	100%

Forrás: saját szerkesztés, Integrációs adatfelvétel

A jövedelem is markáns különbségeket jelez. A lokálisan integráltak között a teljes mintában tapasztalható képest magasabb a jobb anyagi körülmények között élők aránya: legnagyobb hányaduk a 2. jövedelmi kvintilishez tartozik (26,6%), az alsó ötöd-höz viszont a teljes mintában tapasztaltnál (21,4%) jóval kevesebben tartoznak (11,6%) (Függelék 4. táblázat).

A szubjektív osztályhelyzet jól összegezi a fent kialakult képet, hiszen a minta átlagához képest (30,1%) ez a második olyan csoport, ahol magas a magukat középosztályhoz tartozónak érzők aránya (37%), és az első, ahol kiugróan magas a magukat a felső közép-, felső osztályokhoz sorolók aránya (6%).

A lokálisan integráltak tehát a vidéki társadalom magas státuszú csoportjába tartoznak. Legfőbb társadalmi jellemzőik a magas iskolázottsággal, a jó jövedelmi helyzettel, és a közép-, felső középosztályi szubjektív osztályhelyzettel ragadhatók meg (11. táblázat).

11. táblázat. Az integrációs klaszterek társadalmi jellemzői: szubjektív osztályhelyzet

	Kapcsolatgazdag politikailag aktívak	Lokálisan integráltak	Munkaerőpiacon integráltak	Rendszer-integráltak	Gyengén integráltak	Normakövető dezintegráltak	Dezintegrált kirekesztettek	Együtt
Alsó osztály	5,50%	8,00%	9,20%	9,80%	22,70%	19,60%	25,20%	100%
	2,90%	7,10%	3,20%	4,60%	11,40%	12,50%	36,30%	8,10%
	-3,7	-0,6	-4,5	-2,7	2,4	2,8	11,3	
Munkásosztály	8,30%	6,40%	25,10%	17,10%	19,40%	17,10%	6,60%	100%
	18,40%	23,90%	36,80%	33,60%	41,00%	45,90%	39,80%	34,2%
	-6,4	-3,1	1,3	-0,3	2,8	4,2	1,3	
Alsó középosztály	16,40%	9,70%	26,10%	19,80%	14,20%	10,30%	3,40%	100%
	26,10%	26,10%	27,60%	28,20%	21,60%	20,00%	15,00%	24,7%
	0,6	0,5	1,7	1,7	-1,4	-1,9	-2,4	
Középosztály	25,10%	11,30%	22,90%	16,90%	13,50%	8,60%	1,70%	100%
	48,70%	37,00%	29,50%	29,30%	25,00%	20,40%	8,80%	30,1%
	7,8	2,1	-0,3	-0,3	-2,2	-3,6	-5,1	
Felső közép- és felső osztály	20,70%	19,00%	24,10%	25,90%	5,20%	5,20%	0,00%	100%
	3,90%	6,00%	3,00%	4,30%	0,90%	1,20%	0,00%	2,90%
	1,1	2,6	0,1	1,7	-2,3	-1,8	-1,9	
Együtt	15,50%	9,20%	23,40%	17,40%	16,20%	12,70%	5,60%	100%

Forrás: saját szerkesztés, Integrációs adatfelvétel

Tovább keresve a jellegadó különbségeket, érdemes eltávolodni a társadalmi státusz mérésére hagyományosan használt dimenzióktól és bevonni az elemzésbe a vidékiség egyik legjobb indikátorát, a mezőgazdasághoz való viszonyt, és a vidék–város közötti különbség jellegzetes indikátorát, a kultúrafogyasztást.

Agrárérintettség

Az, hogy a kérdezett vagy a felmenői mennyire kötődnek vagy kötődtek a mezőgazdasághoz, alkalmazottként vagy gazdálkodóként dolgoztak-e az agrárszektorban, vagy termeltek-e más módon élelmiszert, vagyis röviden a mezőgazdasághoz való viszony, a város–vidék dichotómia jellegzetes mutatója: az erős agrárérintettség a vidékies, hiánya pedig a városias jelleg ismérve.

A lokálisan integráltak közül közvetlenül ugyan kevesen kötődnek a mezőgazdasághoz, de jellemzően magas körökben a rejtetten agrárérintettek (lásd részletesen

Csurgó et al. 2016) aránya, azaz azoké, akiknek a felmenői agrártermelők voltak, korábban maguk is a mezőgazdaságból éltek, vagy jelenleg kisebb mértékben, saját fogyasztásra állítanak elő élelmiszert. Az agráriumhoz kötöttség, mint a vidékiség egyik mutatója a lokálisan integráltaknál is fontos jellemvonásként jelenik meg (*Függelék 6. táblázat*).

Kultúrafogyasztás

A városi közép- és felső középosztályokat a közvélekedés inkább a magaskultúra fogyasztóiként tételezi, a vidékieket az alacsony és hagyományos kultúrafogyasztással azonosítják. A lokálisan integráltak kultúrafogyasztási szokásainak elemzésekor kiindulópontnak vesszük a kötet egy másik tanulmányát, melyben Kristóf és Szabó (2017) faktorelemzéssel különítette el a magas- és az újkultúra fogyasztását (egy korábbi írásukban további kategóriaként kezelték a fesztiválkultúra-fogyasztást is). Ennek megfelelően a magaskultúra-fogyasztás indexe összegezi a színházba, múzeumba, operába járás, a könyvolvasás és fürdő-, wellnesslátogatás gyakoriságát. Az újkultúra-fogyasztás indexe pedig a számítógépes játékok, az internetezés, illetve a baráti találkozások gyakoriságából áll össze (Kristóf–Szabó 2017).

A lokálisan integráltak között a többi integrációs csoporthoz képest a magaskultúrát „nagy intenzitással” fogyasztók a minta átlagánál kétszer többen vannak (kicsit még többen is, mint a kapcsolatgazdag politikailag aktívak között). Az újkultúrát fogyasztók aránya az átlagoshoz közelít, a fesztiválkultúra esetében pedig az átlagnak 1,3-szorosa (a kapcsolatgazdag politikailag aktívak és a gyengén integráltakhoz hasonlóan) (*Függelék 5. táblázat*).

A lokálisan integráltak között a legalacsonyabb azok aránya, akik nem fogyasztanak magas- (9,7%), illetve újkultúrát (9,1%), és a többi csoporthoz képest alacsony azoké is, akik nem élnek a fesztiválkultúra nyújtotta lehetőségekkel (27,8%) (*Függelék 7. táblázat*). Más integrációs csoportokhoz, és különösen a referenciacsoportnak tekinthető, magaskultúra-fogyasztással leírható, jó jövedelmi helyzetű, kapcsolatgazdag csoporthoz hasonlítva is a lokálisan integráltak nemcsak a helyhez, hanem a helyi kulturális élethez is szorosan kötődnek (főleg a magaskultúrához tartozó tevékenységek esetében) (*12. táblázat*).

12. táblázat. A lokálisan integráltak kultúrafogyasztásának főbb összetevői (%)

	Lokálisan integráltak		Kapcsolatgazdag politikailag aktívak	
	Soha	Gyakoribb intenzitással	Soha	Gyakoribb intenzitással
Magaskultúra				
Színházba járás	56,5	13,7	48,3	14,3
Múzeumba járás	42,5	19,1	44,8	13,0
Operába járás	76,7	6,5	77,7	4,8
Könyvolvasás	18,5	51,3	15,9	48,9
Fürdő-, wellneszlátogatás	44,3	18,8	36,1	22,1
Újkultúra-fogyasztás				
Számítógépes játékok	71,3	14,3	57,9	25,0
Internetezés	27,2	63,5	8,3	83,2
Találkozás a barátokkal	21,7	36,7	13,0	44,1
Fesztiválkultúra				
Bor-, gasztronómiai, kézműves fesztiválok látogatása	59,0	12,0	53,7	10,1
Zenei fesztiválok látogatása	65,2	8,1	54,3	10,8

Forrás: saját szerkesztés, Integrációs adatfelvétel

Összegezve: a lokálisan integráltak olyan sajátos csoportját adják a vidéki társadalomnak, amely ha nem is feltétlenül közvetlenül, de kötődik az agráriumhoz. Kultúrafogyasztási sajátosságai, magasabb iskolai végzettségük és jövedelmük, szubjektív osztályhelyzetük azonban alapvetően megkülönböztetik a lokálisan integráltakat a vidéki társadalom átlagától, és közelítik a városihoz. Erőteljesen polgárosodó csoport, mely vidéken él, önálló társadalmi karakterrel, és vélhetően sajátos kulturális és politikai értékekkel és normákkal bír, és számos szempontból a nagyvárosi középosztályokhoz hasonló jellemzőket mutat fel.

ZÁRÓGONDOLATOK

Az integráció mechanizmusait és csoportjait elemző kötet szerzői több szempontból is elemzik a magyar társadalom integrációját/dezintegrációját. E szempontokat gyarapítottuk a területi vonatkozások figyelembe vételének szükségességét kiemelő tanulmánnyal. Megtettük az első lépéseket annak a kérdésnek a megválaszolásához, hogy vajon a társadalom térségi szerveződésének van-e közvetlen hatása az integráció elemeire. Céljaink között szerepelt a város–vidék közötti különbség valóságos tartalmának és diszkurzív társadalmi konstrukciójának az összehasonlítása. Ezt az elemzést két okból tartottuk kiemelten fontosnak: egyrészt a mindennapi és a kutatási tapasztalatok szerint is van hatása a területiségnek a társadalom integrációjára, másrészt a területi, települési

különbségek jelentős része diszkurzív jellegű konstrukció.

A tanulmányban bemutattuk az integrációs csoportok térbeli elrendeződését, a társadalomba kevésbé integrált csoportok térbeli elkülönülését jobbra a kedvezőtlenebb adottságú vidéki, falusi jellegű területeken. Az integráció, dezintegráció, de a térbeli-társadalmi szerkezet konstruálódásának is lényeges mutatója az integrációs csoportokat alkotó nyolc változó megoszlása a különböző tértípusokban. A változók egy része ismételten bizonyította Budapest, a nagyvárosok és az ország többi része között mutatkozó különbséget: két dimenzió (az összevont részvételi index változó, illetve a normakövetés) kivételével hat csoportképző változó jelezte ezt, újabb információkkal igazolva a szakirodalom megannyi érvét a területiség és a társadalomszerveződés közötti szoros összefüggésről. Ez az interdependencia lassan változik, és hogy a struktúra alakítja-e a területi integráció mintáit és mértékét, vagy a területpolitikák által alakított tér van visszahatással az integrációra/dezintegrációra, újra és újra elemezni kell.

Az integrációs szemlélet alkalmazása a diszkurzív és objektív területi, települési különbségek összehasonlítása szempontjából is lényeges felfedezésekhez vezetett. A nyolc integrációs aldimenzió többváltozós elemzése csak két dimenzió (a részvételi index és a bizalmas kapcsolatok network-mérete) esetében jelzett (a kor, a jövedelem, az iskolázottság és a nem hatásának kiszűrésével) szignifikáns eltérést a városi és a vidéki terek között. Egy hasonló nemű, korú, végzettségű és jövedelmű lakos általános bizalmi indexe, érzékelt társadalmi kirekesztettsége, vagy intézményekkel szembeni bizalma hasonló lehet a nagyvárosok belső övezeteiben, a kisvárosokban és mezővárosokban, vagy az eldugott falvakban. A területiség leképezi és élesen kirajzolja az egyes integrációs csoportok közötti társadalmi különbség(ek)et, ugyanakkor a vidék-város közötti társadalmi minőségek jelentős része diszkurzív (elképzelt) jellegű. E kettősség következményének, és a politikai, hatalmi viszonyokra, normákra és értékekre gyakorolt hatásának kutatása jelenti a térben szerveződő társadalommal foglalkozók számára az egyik legnagyobb intellektuális kihívást a következő évekre.

Az erősen dezintegrált, kistelepülésen élők mellett a lokálisan integráltak csoportja esetében volt egyértelmű a területiség és társadalomszerveződés összefüggése. A kisvárosi, magasabb végzettségű és jövedelmű, az agráriumhoz valamilyen szálon kötődő, erősen integrált, intenzív magas- és újkultúra-fogyasztással jellemezhető társadalmi csoport azonosítása az integrációs szemlélet alkalmazásának egyik nagy eredménye. A további kutatások e csoport politikai értékrendjének és pártválasztásainak, hatalmi pozíciójának és kapcsolathálóinak, kulturális irányultságának elemzésével járulhatnak hozzá a vidék politikai/hatalmi és társadalmi stabilitásának megértéséhez, illetve annak a megítéléséhez, hogy a hatalmi, gazdasági elit helyi leképződése történt, vagy a vidéki polgárosodás ért újabb szakaszához.

HIVATKOZÁSOK

- Abonyiné Palotás J. (2001) A külföldi működő tőke szerepe a területi fejlődésben. *A földrajz tanítása: módszertani folyóirat*, 9(3), 17–22.
- Adler J. – Skultéty L. (2002) Regionális foglalkoztatási különbségek – kiváltó okok a '90-es években III. *Comitatus: önkormányzati szemle*, 3, 59–68.
- Atkinson, W. (2010) *Class, Individualization and Late Modernity, In Search of the Reflexive Worker*. Palgrave, Basingstoke.
- Barta Gy. – Bernek Á. – Nagy G. (2003) A külföldi működőtőke-befektetések jelenlegi tendenciái és területi elmozdulásának esélyei Magyarországon. *Tér és Társadalom*, 17(4), 173–190.
- Barta Gy. (2003) A magyar ipar területi folyamatai. In Fazekas Károly (szerk.) *Munkaerőpiaci tükrök 2003*. MTA Közgazdaságtudományi Kutatóközpont – Országos Foglalkoztatási Közalapítvány, Budapest, 144–158.
- Beluszky P. (1981) Településformáló folyamatok a falusi térségekben. In *Társadalmi struktúrák fejlődése III. Gazdaság, település, társadalomszerkezet*. MSZMP KB Társadalomtudományi Intézete, Budapest, 253–281.
- Bódi F. – Obádovics Cs. – Mokos B. (1999) Adózás, jövedelemkülönbségek Magyarországon. *Területi Statisztika*, 39(2), 131–147.
- Cloke, P. – Thrift, N. (1990) Class and change in rural Britain. In Marsden, T. – Lowe, P. – Whatmore, S. – Fulton, D. (szerk.) *Rural Restructuring*. 165–181.
- Crompton, R. (2008) *Class and Stratification*. 3rd edition. Polity Press, Cambridge.
- Csanádi G. – Ladányi J. (1992) *Budapest térbeni-társadalmi szerkezetének változásai*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1992.
- Csanádi G. – Sik E. (1996) *Budapest és vidéke*. Monitor, TÁRKI, Budapest.
- Csanádi G. – Sik E. (1999) Területi egyenlőtlenségek a jövedelmi és lakáshelyzetben. In Kolosi T. – Tóth I. Gy. (szerk.) *A magyar társadalom 1998-ban*. TÁRKI, Budapest.
- Csanádi G. – Csizmady A. (2002) Szuburbanizáció és társadalom (Suburbanisation and society). *Tér és társadalom*, 3, 27–55.
- Csanádi G. – Csizmady A. – Kocsis J. B. – Kőszeghy L. – Tomay K. (2010) *Város tervező társadalom*. Sik Kiadó, Budapest.
- Dusek T. (2004) A területi elemzések alapjai. In Nemes Nagy J. (szerk.) *Regionális Elemzési Módszerek – Regionális Tudományi Tanulmányok 11*. ELTE TTK Regionális Földrajzi Tanszék, Budapest.
- Dusek T. (2005) A kistérségek jövedelmi helyzetének alakulása 1988 és 2003 között: a változás típusai. In Rechnitzer J. (szerk.) *Átalakulási folyamatok Közép-Európában*. SZE MTDI Évkönyv 2005, 265–277.
- Enyedi Gy. (2004) Regionális folyamatok a poszt szocialista Magyarországon. *Magyar Tudomány*, 49(9), 935–941.
- Enyedi Gy. (1996) *Regionális folyamatok Magyarországon az átmenet időszakában*. Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület, Budapest.

- Fazekas K. (2005) A hazai és a külföldi tulajdonú vállalkozások területi koncentrációjának hatása a foglalkoztatás és a munkanélküliség területi különbségeire. In Fazekas K. (szerk.) *A hely és a fej. Munkapiac és regionalitás Magyarországon*. MTA Közgazdaságtudományi Intézet, Budapest, 9–46.
- Ferge Zs. (1969) *Társadalmunk rétegződése*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
- Ferge Zs. – Sik E. – Havasi É. – Horváth Á. – Szalai J. (1981) A társadalompolitika, a jövedelempolitika és a társadalmi struktúra. In *Társadalmi struktúránk fejlődése III. Gazdaság, település, társadalomszerkezet*. MSZMP KB Társadalomtudományi Intézete, Budapest, 7–114.
- Ferge Zs. (2002) Struktúra és egyenlőtlenségek a régi államszocializmusban és az újkapitalizmusban. *Szociológiai Szemle*, 4, 9–33.
- Huszár Á. (2013) Foglalkozási osztályszerkezet (III.) Egy normatív-funkcionalista osztálymodell vázlata. *Statistikai Szemle*, 91(7), 718–744.
- Jakobi Á. – Kiss J. P. (2003) A lakossági jövedelmek kistérségi becslése. In Nemes Nagy J. (szerk.) *Kistérségi mozaik (Tanulmányok) Regionális tudományi tanulmányok 8*. ELTE Regionális Földrajzi Tanszék – MTA-ELTE Regionális Tudományi Kutatócsoport, Budapest, 55–86.
- Jakobi Á. (1999) Az anyagi jólét becsült kistérségi egyenlőtlenségei. In *A táj és az ember geográfus szemmel*. Geográfus Doktoranduszok IV. Országos Konferenciája elektronikus kiadványa, Szeged.
- Jakobi Á. (2004) Kísérletek a hazai területi egyenlőtlenségek előrejelzésére. *Regionális Tudományi Tanulmányok*, 9, 107–124.
- Juhász P. (1986–87) Mai képeink a parasztságról és a falusi társadalom néhány jellegzetességéről. *Medvetánc*, 4, 5–19.
- Kenyeres L. – Keszthelyiné Rédei M. (2006) *A 2005. évi lakossági jövedelemfelvétel összefoglaló adatai*. KSH, Budapest.
- Kiss J. P. (2007) A területi jövedelemegyenlőtlenségek strukturális tényezői Magyarországon. PhD értekezés. Kézirat. SZTE, Szeged.
- Kolosi T. (1982) Struktúra, rétegződés, metodológia. In *Elméletek és hipotézisek. Rétegződésmodell vizsgálata I*. Társadalomtudományi Intézet, Budapest.
- Kolosi Tamás (1987) *Tárgolt társadalom*. Gondolat Kiadó, Budapest.
- Kolosi T. (2000) *A terhes babapiskóta*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Kolosi T. – Róbert P. (2004) A magyar társadalom szerkezeti átalakulásának és mobilitásának főbb folyamatai a rendszerváltás óta idősoros illetve longitudinális nézőpontból. In Szívós P. – Tóth I. Gy. (szerk.) *Stabilizálódó társadalomszerkezet. Tárki Háztartás Monitor – Tárki monitorjelentések 2003*. TÁRKI, Budapest, 10–29.
- Kovách I. – Hajdu G. – Gerő M. – Kristóf L. – Szabó A. (2016) A magyar társadalom integrációs és rétegződésmodelljei. *Szociológiai szemle*, 26(3), 4–27.
- Kovács Cs. – Francia L. (1981) A települések társadalmi szerkezete és az anyagi életkörülmények. In *Társadalmi struktúránk fejlődése III. Gazdaság, település, társadalomszerkezet*. MSZMP KB Társadalomtudományi Intézete, Budapest, 179–252.

- Kovács Cs. (1993) A települési és térségi jövedelemegyenlőtlenségek az adóköteles jövedelmek és a nyugdíjak alapján. In Enyedi Gy. (szerk.) *Társadalmi-területi egyenlőtlenségek Magyarországon*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 359–383.
- Kovács Cs. (1996) Térbeli jövedelmi viszonyok Magyarországon 1994-ben. Kézirat. KSH Gazdaságelemzési és Informatikai Intézet, Budapest.
- Kovács Z. (2012) Residential segregation in Budapest before and after transition. In Maloutas, T. – Fujita, K. (szerk.) *Residential segregation in comparative perspective: making sense of contextual diversity*. Aldershot, Ashgate, 197–216.
- Kovács Z. (2014) A budapesti városrégió térbeli-társadalmi szerkezetének átalakulása. In Berki M. – Halász L. (szerk.) *A társadalom terei, a tér társadalmi: megújulás és fenntarthatóság a város- és térségfejlesztésben: tanulmánykötet Szirmai Viktória születésnapjára*. Art Webber Studio Kft., Budapest, 173–193.
- Kovács Z. (2005) Budapest funkcionális átalakulásának főbb vonásai a rendszerváltás után. *Földrajzi Közlemények*, 53(1–2), 83–102.
- Kincses Á. – Zsom B. (2015) Rétegződés a térben. In Huszár Á. (szerk.) *2011. évi népszámlálás – 15. A társadalom rétegződése*. KSH, Budapest, 111–130.
- Ladányi J. (2008) *Lakóhelyi szegregáció Budapesten*. Új Mandátum Kiadó, Budapest.
- Lengyel I. (2004) The Pyramid modell: Enhancing Regional Competitiveness in Hungary. *Acta Oeconomica*, 54(3), 323–342.
- Lőcsei H. (2002) A hazai kistérségek belső tagoltsága. In Nemes Nagy J. (szerk.) *A regionális földrajzi tanszék jubileuma. (Regionális tudományi tanulmányok 7.)*. ELTE, Budapest, 85–107.
- Lukovics M. (2007) A lokális térségek versenyképességének elemzése. PhD értekezés. Kézirat. SZTE, Szeged.
- Major K. – Nemes Nagy J. (1999) Területi jövedelemegyenlőtlenségek a kilencvenes években. *Statistikai Szemle*, 6, 397–421.
- Major K. (2001) A nemzetközi jövedelemegyenlőtlenség dinamikája. PhD értekezés. Kézirat. Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem, Budapest.
- Márkus I. (1980) Az ismeretlen főszereplő – a szegényparasztság. *Valóság*, 4, 13–39.
- Murdoch, J. – Marsden, T. (1994) *Reconstructing rurality: class, community and power in the Development Process*. UCL Press, London.
- Nagy G. (2002) Oldódtak-e az öröklött területi különbségek a rendszerváltás évtizedében? In Abonyiné Palotás J. – Becsei J. – Kovács Cs. (szerk.) *A magyar társadalomföldrajzi kutatás gondolatvilága*. Ipszilon Kiadó, Szeged, 211–225.
- Nagy G. (2007) Divergencia vagy konvergencia – az átmenet gazdasági térfolyamatainak mérlege földrajzos szemmel. *Tér és Társadalom*, 21(1), 37–51.
- Nemes Nagy J. (1990) Területi egyenlőtlenségek dimenziói. *Tér és Társadalom*, 2, 15–30.
- Nemes Nagy J. (1998) Vesztesek – nyertesek – stagnálók. (A társadalmi-gazdasági változások regionális dimenziói). *Társadalmi Szemle*, 8–9, 5–18.
- Nemes Nagy J. (1999) Hol laknak a gazdagok? In Tétsits R. – Tóth J. (szerk.) *A társadalmi minimumtól a jólétig. Tiszteletkötet Vuics Tibor professzor úr 60. születésnapjára*. JPTE University Press, Pécs, 11–21.

- Nemes Nagy J. – Jakobi Á. – Németh N. (2001) A jövedelemegyenlőtlenségek térségi és településszerkezeti összetevői. *Statistikai Szemle*, 10–11, 862–885.
- Nemes Nagy J. – Németh N. (2005) Az átmeneti és az új térszerkezet tagoló tényezői. In Fazekas K. (szerk.) *A hely és a fej. Munkapiac és regionalitás Magyarországon*. MTA Közgazdaságtudományi Intézet, Budapest, 75–137.
- Németh N. (2003) A kistérségi tagoltság regresszióelemzése. In Nemes Nagy J. (szerk.) *Kistérségi mozaik. (Regionális Tudományi Tanulmányok 8.)*. ELTE Regionális Földrajzi Tanszék – MTA–ELTE Regionális Tudományi Kutatócsoport, Budapest, 107–128.
- Róbert P. (2000) Az életstílus meghatározottságának változása, 1982–1998. *Szociológiai Szemle*, 2, 17–37.
- Ruttkay É. (1997) Területi és települési különbségek a lakossági jövedelmekben. *Pénzügyi Szemle*, 9, 689–702.
- Sajtos L. – Mitev A. (2007) *SPSS kutatási és adatelemzési kézikönyv*. Alinea Kiadó, Budapest.
- Savage, M. Bagnall, G. – Longhurst, B. J. (2005) *Globalization and belonging*. London, Sage.
- Savage, M. – Devine, F. – Cunningham, N. – Taylor, M. – Li, Y. – Hjellbrekke, J. – Le Roux, B. – Friedman, S. – Miles, A. (2013) A New Model of Social Class? Findings from the BBC's Great British Class Survey Experiment. *Sociology*, 47(2), 219–250.
- Szelényi I. – Szelényi Sz. (1990) „Az elit cirkulációja?” *Kritika*, 9, 8–10.
- Szirmai V. (2004) Globalizáció és a nagyvárosi tér társadalmi szerkezete. *Szociológiai Szemle*, 14(4), 3–25.
- Szirmai V. (2007) A magyar nagyváros térségek társadalmi jellegzetességei. *Magyar Tudomány*, 6, 740–748
- Tóth G. (2005) *Az autópályák szerepe a regionális folyamatokban*. KSH, Budapest.
- Tóth I. Gy. (2003) Jövedelemegyenlőtlenségek – tényleg növekszenek, vagy csak úgy látjuk? *Közgazdasági Szemle*, 3, 209–234.
- Tóth I. Gy. (2005) *Jövedelemelosztás a gazdasági rendszerváltástól az uniós csatlakozásig*. Andorka Rudolf Társadalomtudományi Társaság – Századvég Kiadó, Budapest.

FÜGGELÉK

1. táblázat. Az integrációs klaszterek társadalmi jellemzői: nemi megoszlás

	Kapcsolatgazdag politikailag aktívák	Lokálisan integráltak	Munkaerőpiacon integráltak	Rendszer-integráltak	Gyengén integráltak	Normakövető dezintegráltak	Dezintegrált kirekesztettek	Együtt
Férfi	16,20%	9,80%	25,40%	13,90%	18,10%	10,40%	6,20%	100%
	49,80%	50,80%	52,20%	38,20%	53,80%	38,50%	52,60%	47,80%
	0,8	0,9	2,2	-4	2,4	-3,2	1,1	
Nő	14,90%	8,70%	21,20%	20,60%	14,30%	15,20%	5,10%	100%
	50,20%	49,20%	47,80%	61,80%	46,20%	61,50%	47,40%	52,20%
	-0,8	-0,9	-2,2	4	-2,4	3,2	-1,1	
Együtt	15,50%	9,20%	23,20%	17,40%	16,10%	12,90%	5,60%	100%

Forrás: saját szerkesztés, Integrációs adatfelvétel

2. táblázat. Az integrációs klaszterek társadalmi jellemzői: kor szerinti megoszlás

	Kapcsolatgaz- dag politikai- lag aktívak	Lokálisan integráltak	Munkaerő- piacon integ- ráltak	Rendszer- integráltak	Gyengén integráltak	Normakövető deintegráltak	Dezintegrált kirekesztettek	Együtt
18–29	10,90%	10,10%	18,80%	22,80%	18,20%	15,50%	3,80%	100%
	12,70%	19,90%	14,60%	23,80%	20,50%	21,80%	12,30%	18,20%
	-2,7	0,6	-2,3	3	1,2	1,7	-1,7	
30–39	21,60%	9,30%	33,50%	6,20%	20,40%	4,90%	4,10%	100%
	26,70%	19,40%	27,60%	6,80%	24,20%	7,30%	14,00%	19,10%
	3,7	0,1	5,3	-6,5	2,5	-5,2	-1,4	
40–49	21,90%	6,90%	41,40%	2,50%	19,70%	1,70%	5,80%	100%
	25,10%	13,40%	31,60%	2,50%	21,70%	2,30%	18,40%	17,80%
	3,7	-1,6	9	-8,2	2	-7	0,2	
50–59	20,60%	10,00%	31,50%	5,20%	17,00%	7,60%	8,20%	100%
	21,60%	17,70%	22,10%	4,80%	17,10%	9,60%	23,70%	16,30%
	2,8	0,6	3,9	-6,4	0,5	-3,1	2,2	
60–69	11,70%	9,70%	6,40%	31,90%	8,40%	24,50%	7,40%	100%
	11,10%	15,60%	4,00%	26,90%	7,60%	28,00%	19,30%	14,70%
	-2	0,4	-7,5	7,1	-3,9	6,5	1,4	
70+	3,20%	9,20%	0,00%	43,80%	10,20%	28,60%	4,90%	100%
	2,90%	14,00%	0,00%	35,10%	8,90%	31,00%	12,30%	14,00%
	-6,2	0	-10	12,6	-2,9	8,5	-0,5	
Együtt	15,50%	9,20%	23,20%	17,40%	16,10%	12,90%	5,60%	100%

Forrás: saját szerkesztés, Integrációs adatfelvétel

3. táblázat. Az integrációs klaszterek társadalmi jellemzői: családi állapot szerinti megoszlás

	Kapcsolatgazdag politikailag aktívak	Lokálisan integráltak	Munkaerőpiacon integráltak	Rendszer-integráltak	Gyengén integráltak	Normakövető dezintegráltak	Dezintegrált kirekesztettek	Együtt
Nőtlen, hajadon	11,70%	11,00%	23,30%	18,90%	18,60%	11,70%	4,90%	100%
	15,90%	25,30%	21,20%	22,90%	24,40%	19,10%	18,40%	21,1%
	-2,5	1,4	0,1	0,9	1,6	-0,9	-0,7	
Élettárssal él	20,80%	9,10%	23,50%	7,20%	20,80%	11,00%	7,60%	100%
	17,50%	12,90%	13,20%	5,40%	16,80%	11,10%	17,50%	13,0%
	2,6	0	0,1	-4,7	2,2	-1	1,5	
Házass	19,20%	9,10%	27,10%	15,90%	14,50%	10,20%	4,00%	100%
	53,70%	43,00%	50,70%	39,70%	39,00%	34,40%	30,70%	43,4%
	4	-0,1	3,7	-1,6	-1,8	-3,2	-2,8	
Egyedül él*	15,60%	6,60%	30,70%	9,90%	18,90%	9,00%	9,40%	100%
	10,50%	7,50%	13,80%	5,90%	12,20%	7,30%	17,50%	10,4%
	0	-1,4	2,7	-3	1,1	-1,8	2,5	
Özvegy	3,30%	8,60%	2,10%	37,90%	10,30%	30,50%	7,40%	100%
	2,50%	11,30%	1,10%	26,10%	7,60%	28,20%	15,80%	12,0%
	-5,6	-0,3	-8,3	9	-2,7	8,7	1,3	
Együtt	15,50%	9,20%	23,20%	17,40%	16,20%	12,90%	5,60%	100%

Forrás: saját szerkesztés, Integrációs adatfelvétel

* volt házass

4. táblázat. Az integrációs klaszterek társadalmi jellemzői:
jövedelmi helyzet szerinti megoszlás

	Kapcsolatgazdag politikailag aktívak	Lokálisan integ- ráltak	Munkaerő-piacon integráltak	Rendszerinteg- ráltak	Gyengén integ- ráltak	Normakövető deintegráltak	Deintegrált kire- kesztettek	Együtt
Felső ötöd	27,2%	8,6%	25,9%	13,3%	14,8%	9,6%	0,6%	100%
	40,4%	19,3%	24,60%	16,3%	19,1%	14,6%	1,9%	21,1%
	7,5	-0,6	1,8	-2,1	-0,8	-2,5	-4,9	
2	13,5%	12,8%	28,6%	13,5%	15,8%	12,1%	3,7%	100%
	18,3%	26,2%	24,9%	15,2%	18,7%	16,9%	10,7%	19,3%
	-0,4	2,2	3	-1,9	-0,3	-1	-2,3	
3	10,0%	9,1%	26,0%	22,6%	15,0%	11,0%	6,3%	100%
	14,7%	20,0%	24,3%	27,3%	19,1%	16,4%	19,4%	20,8%
	-2,4	-0,2	1,8	2,9	-0,7	-1,7	-0,4	
4	7,7%	11,0%	17,0%	24,7%	17,3%	14,0%	8,3%	100%
	10,6%	22,8%	15,0%	28,0%	20,7%	19,7%	24,3%	19,5%
	-3,6	1	-2,4	3,8	0,5	0,1	1,3	
Alsó ötöd	11,9%	5,8%	12,9%	11,9%	19,0%	23,4%	15,3%	100%
	16,1%	11,7%	11,1%	13,3%	22,3%	32,4%	43,7%	19,2%
	-1,3	-2,4	-4,3	-2,7	1,4	5,3	6,5	
Együtt	14,2%	9,4%	22,2%	17,2%	16,4%	13,9%	6,7%	100%

Forrás: saját szerkesztés, Integrációs adatfelvétel

5. táblázat.

Az integrációs csoportok kultúrát nem fogyasztóinak aránya az eltérő kultúrátípusokban

Integrációs csoportok	Magaskultúra	Újkultúra	Fesztiválkultúra
Kapcsolatgazdag politikailag aktívak	6,3%	2,2%	24,1%
Lokálisan integráltak	9,7%	9,1%	27,8%
Munkaerőpiacon integráltak	20,4%	5,5%	31,8%
Rendszerintegráltak	22,2%	27,2%	53,3%
Gyengén integráltak	20,8%	12,2%	23,9%
Normakövető dezintegráltak	42,4%	43,1%	71,5%
Dezintegrált kirekesztettek	49,1%	40,4%	44,7%
Együtt	22,1%	17,0%	38,6%

Forrás: saját szerkesztés, Integrációs adatfelvétel

6. táblázat.

Az integrációs klaszterek társadalmi jellemzői: agrárérintettség szerinti megoszlás

	Kapcsolatgazdag politikailag aktívak	Lokálisan integráltak	Munkaerőpiacon integráltak	Rendszerintegráltak	Gyengén integráltak	Normakövető dezintegráltak	Dezintegrált kirekesztettek	Együtt
Erősen érintett	19,90%	11,30%	16,00%	14,70%	13,40%	15,60%	9,10%	100%
	14,60%	13,90%	7,90%	9,60%	9,50%	13,70%	18,40%	11,4%
	2	1,1	-2,7	-1,1	-1,2	1,3	2,4	
Gyengén érintett	17,60%	9,70%	19,40%	15,90%	16,60%	15,20%	5,50%	100%
	33,30%	31,00%	24,60%	26,90%	30,20%	34,60%	28,90%	29,4%
	1,7	0,5	-2,6	-1,1	0,3	2	-0,1	
Rejtett	16,40%	13,50%	22,40%	13,80%	19,00%	10,90%	4,00%	100%
	18,10%	25,10%	16,60%	13,60%	20,10%	14,40%	12,30%	17,1%
	0,5	3	-0,4	-1,9	1,6	-1,2	-1,4	
Nem érintett	12,50%	6,50%	28,10%	20,60%	15,40%	11,50%	5,40%	100%
	34,00%	29,90%	51,00%	49,90%	40,20%	37,30%	40,40%	42,1%
	-3,2	-3,5	4,4	3,2	-0,7	-1,7	-0,4	
Együtt	15,50%	9,20%	23,20%	17,40%	16,10%	12,90%	5,60%	100%

Forrás: saját szerkesztés, Integrációs adatfelvétel

7. táblázat. Az integrációs csoportok magas intenzitású kultúra fogyasztóinak aránya az eltérő kultúrátípusokban

Integrációs csoportok	Magaskultúra	Újkultúra	Fesztiválkultúra
Kapcsolatgazdag politikailag aktívak	27,3	52,9	31,3
Lokálisan integráltak	28,6	31,9	25,3
Munkaerőpiacon integráltak	13,3	44,9	18,5
Rendszerintegráltak	13,1	31,0	15,0
Gyengén integráltak	10,4	45,3	25,5
Normakövető dezintegráltak	2,8	16,5	7,5
Dezintegrált kirekesztettek	1,0	17,5	4,4
Együtt	14,4	36,3	19,1

Forrás: saját szerkesztés, Integrációs adatfelvétel